

3. Государственный комитет Украины стандартизации, метрологии и сертификации [Текст] : письмо № 4-5/16-965 от 5.02.2002. – // Економіка України. – 2002. – № 2. с. 12– 15.

4. Міністерство економіки України [Текст]: лист № 25/1 від 22.01.2009

5. Шерр, И.Ф. Учение о торговле [Текст] : [пер. с нем. : в 2-х кн.] / Шерр И. Ф. – М. : Перспектива, 1993. – 546 с.

6. Даненбург, В. Основы оптовой торговли [Текст]: практический курс / В. Даненбург, Р. Монкриф, В. Тейлор ; пер. с англ. Е. И. Подколизина. – М. : Восхождение. – 368 с.

7. Марцин, В.С. Економіка торгівлі [Текст] : підручник / В. С. Марцин. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2008. – 603 с.

Отримано 01.10.2010. ХДУХТ, Харків.

© Г.Г. Лисак, 2010.

УДК 65.012.32.007

М.В. Черкашина, канд. екон. наук

І.В. Жарко, канд. екон. наук

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Визначено значення продуктивності праці як чинника економічної ефективності. Викладено сутність поняття «мотивація праці» та її механізм. Запропоновано основні напрями підвищення продуктивності праці.

Определено значение производительности труда как фактора экономической эффективности. Изложена сущность понятия «мотивация труда» и ее механизм. Предложены основные направления повышения производительности труда.

The significance of labor productivity as an integral indicator of economic effectiveness. The content of the notion “labor motivation” and its mechanism. Basis lines of research on problems of labor productivity were also suggested.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аграрний сектор економіки країни виступає важливою сферою матеріального виробництва де створюється близько 40 % національного доходу, але на сучасному етапі розвитку ринкові механізми, що забезпечують підвищення ефективності використання робочої сили та продуктивності праці, не отримали достатнього розвитку. Саме цей сектор стримує підвищення ефективності економіки в цілому і потребує першочергового реформування.

В умовах затяжної кризи важливим чинником сталого економічного розвитку аграрного сектора є підвищення ефективності виробництва за рахунок зросту продуктивності праці та підвищення її мотивації.

Зростання матеріального добробуту людей, пов'язане з підвищенням продуктивності праці в агропромисловому комплексі, дозволить вирішити головні завдання: забезпечення стійкого зростання виробництва та надійного забезпечення країни продовольством і сільськогосподарською сировиною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана для дослідження проблема завжди привертала значну увагу наукової громадськості. Дослідженню проблем продуктивності праці присвячено праці багатьох закордонних і вітчизняних учених, зокрема В. Немчинова, Н. Баканова, А. Френзеля, Б. Грабовецького, А. Сосніна, М. Радомської, В. Гончарова, А. Борисова, П. Волкова, А. Владики, П. Дугіна та ін. [1-3]. Разом із тим, питанням аналізу стану і шляхам підвищення продуктивності праці та її взаємозв'язку з мотивацією в умовах кризи не приділяється достатньої уваги.

Мета та завдання статті. Реально оцінити сучасний рівень економічного показника, об'єктивні чинники, що його визначають, а також вплив продуктивності праці на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення продуктивності праці завжди мало вирішальне значення як для розвитку кожного підприємства, так і для економіки країни в цілому. Скорочення витрат праці на одиницю споживчої вартості, зростання маси споживчої вартості, зміна співвідношення витрат сукупної праці, а також норми додаткового продукту – все це форми прояву продуктивності праці.

Так, зростання продуктивності праці зайнятих у економіці відбувається в середньому на рік на 6,5 %, тобто повільніше ніж зріст ВВП; у 2009 р. реальна заробітна платня збільшилась на 6,3 % відносно до попереднього року, а номінальна – на 33,7 %.

Усе це свідчить про високий рівень відносної ціни праці; зріст витрат на людський капітал далеко випереджає зростання обсягу виробництва продукції; позитивна динаміка ціни людського капіталу не супроводжується відповідним зростанням віддачі від його застосування.

На думку деяких учених, показник продуктивності праці втратив свій сенс у ринкових умовах, так як ефективність економічного зросту розглядається як оптимальний розподіл ресурсів. Тобто ефективним вважається такий розподіл ресурсів, за якого не існує можливості збільшення виробництва продукції i -го виду без зменшення виробництва j -ї продукції. З іншого боку, чим вища продуктивність праці, тим ефективніше розподіляються наявні ресурси.

Наступною проблемою, що потребує вирішення, є відсутність методологічних і методичних підходів до визначення продуктивності праці в сільськогосподарській галузі. Існуючі методи розрахунку динаміки продуктивності праці є застарілими і не враховують продуктив-

вність праці у господарствах населення, а на них припадає майже дві третини зайнятих у цій галузі.

Така праця забезпечує виживання населення в умовах низької доходності; основна частина їх продукції використовується для безпосереднього споживання, вона користується попитом на ринку, не окупається продукцією, що практично виключає можливість об'єктивно та обґрунтовано виявити продуктивність праці у відношенні до господарств інших категорій.

На нашу думку, з появою можливостей альтернативного додання праці та підвищення реальних доходів населення її маса буде скорочуватись, а за досить високої доходності в інших сферах – зветься нанівець.

Тому правильне вимірювання та оцінка продуктивності праці має важливе значення для раціональної організації виробництва як в масштабах галузі, так і для окремого підприємства з урахуванням господарств населення. Показники продуктивності праці повинні дозволити оцінити використання праці на виробництві, визначити дійсну потребу в праці, виявити можливі резерви виробництва за оптимального рівня зайнятості населення. Точність і правильність вимірювання продуктивності праці залежить від об'єктивної оцінки результатів праці, тобто виробленого продукту, а також від правильної й точної оцінки витрат праці.

Проведений аналіз рівня і темпів зросту продуктивності праці в динаміці за сільськогосподарськими підприємствами Харківської області в 2009 році показав, що вартість валової продукції, в середньому виготовленої одним працівником, склала 1667 грн, а в 2008 році – 1732 грн. Якщо порівнювати даний показник з даними 2000 року, то можна відзначити, що виробіток зменшувався щорічно із середньорічним темпом близько 9 % (див. табл.).

За результатами аналізу трудомісткості виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах Харківської області за останні роки виявлено зниження витрат праці на виробництво окремих видів сільськогосподарської продукції, зокрема картоплі, кукурудзи, яловичини, свинини. Даний факт зумовлений виведенням трудомістких сільськогосподарських культур із сівозміни, зменшенням поголів'я великої рогатої худоби, що характеризується високою трудомісткістю виробництва одиниці продукції, а також відчутним скороченням земельних і посівних площ.

Значного впливу на продуктивність праці в сільському господарстві надає чисельність сільського населення.

При цьому слід відзначити, що екстенсивні джерела приросту трудових ресурсів села в країні практично вичерпані. Про це свідчить стійка тенденція до суттєвого скорочення чисельності сільського населення України.

**Таблиця – Групування сільськогосподарських підприємств
різних форм власності Харківської області
за показниками продуктивності праці у 2008 році**

Види продукції	Категорії господарств			
	Господарські товариства	Приватні підприємства	Державні підприємства	Селянські фермерські господарства
Вироблено валової продукції на 1 працюючого, ц				
Зерно	242,10	262,12	40,94	667,79
Цукровий буряк	346,56	390,28	65,97	216,32
Приріст великої рогатої худоби	2,26	1,98	0,15	0,75
Приріст свиней	0,80	1,12	0,09	1,69
Молоко	17,90	16,13	1,08	4,31
Витрати праці на 1 ц продукції, людино-годин				
Зерно	1,90	1,91	2,65	0,89
Цукровий буряк	0,78	1,01	0,65	1,51
Приріст великої рогатої худоби	93,66	79,11	192,31	86,14
Приріст свиней	109,00	84,95	129,03	21,67
Молоко	9,92	9,87	13,26	4,58
Примітка: розраховано за даними Держкомстату України [4].				

Цілком зрозуміло, що за таких умов перед вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами постає досить складна проблема меншою чисельністю працівників вирішувати важливі завдання щодо підвищення обсягів виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції, а також зростання ефективності виробництва.

У зв'язку з цим у період загострення економічної кризи суттєво зростає інтерес до розробки та впровадження систем матеріальної й нематеріальної мотивації праці, підвищується актуальність проблеми зростання продуктивності праці й ефективного мотивування працівників. На жаль, у вітчизняній практиці нематеріальній мотивації праці не приділяється достатньо уваги, а матеріальна мотивація розглядається як оплата праці.

Співвідношення між темпами продуктивності праці й реальною заробітною платнею є одним з основних макроекономічних пропорцій. За нормальних економічних умов граничні темпи зросту реальної за-

робітної платні й реальних доходів населення не повинні перевищувати реальних темпів зросту продуктивності праці [3].

На сьогодні не існує єдиної чіткої та науково обґрунтованої концепції стосовно темпів зросту продуктивності праці та рівня її оплати для забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, зниження її собівартості, зменшення залежності від імпорту.

Ряд провідних економістів вважають, що випередження зросту оплати праці відносно до темпів зросту її продуктивності сприятиме зниженню рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції [1]. Інші вважають, що продуктивність праці цілком залежить від ефективності виробництва [2]. Тобто підвищення продуктивності праці створює передумови для зростання її оплати, а підвищення оплати праці є важливим стимулом для зростання її продуктивності.

Дослідження на основі групування сільськогосподарських підприємств Харківського регіону за обсягами виробництва валової продукції на одного середньорічного працівника свідчить про закономірність зростання оплати праці у міру підвищення її продуктивності (див. рис.).

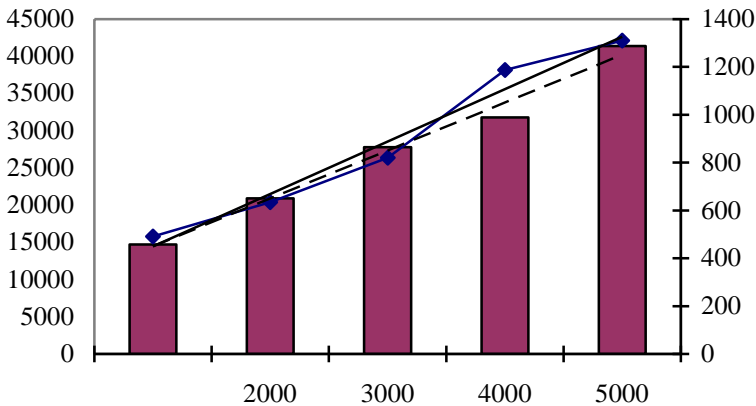

Рисунок – Групування сільськогосподарських підприємств Харківської області за середньорічним приростом продуктивності праці у 2008 р.: ■ – продуктивність праці; ♦ – середньомісячна зарплатня платня

За умов ринкової економіки значно зросла роль чинників, пов'язаних із мотивацією і оплатою праці, соціальними умовами життя та праці.

Досвід господарської діяльності свідчить, що мотивація праці є одним із мотивів раціонального використання виробничих ресурсів.

Поняття «мотивація праці» складається з комплексу заходів, спрямованих на активізацію фізичних, розумових, морально-психологічних зусиль людини, що спонукають її в результаті трудової діяльності задовольняти свої зростаючі потреби.

Основний принцип ринкової моделі мотивації праці робітників сільського господарства полягає у забезпеченні відтворювального процесу життєдіяльності мінімальним рівнем заробітку; практичній відсутності верхньої межі заробітку за умов відповідності виробничо-фінансовим результатам роботи; наданні широких повноважень трудовим колективам у встановленні різних систем оплати праці, що відповідають конкретним умовам виробництва.

Сутність механізму мотивації, в першу чергу, передбачає формування доходів у галузі на основі принципу обґрунтованого, рівноправного економічного міжгалузевого обміну результатами діяльності.

Існуючі на сьогодні показники оплати праці характеризують економічну кризу в сільськогосподарській галузі. За таких умов неможливо забезпечувати стабільне функціонування виробничого процесу.

Так, за офіційними статистичними даними середньомісячна номінальна заробітна платня одного штатного працівника у Харківській області в 2009 році становила 1743 грн та майже утричі перевищувала державні соціальні стандарти [5].

Порівняно з попереднім 2008 роком заробітки працівників зросли на 7,6 %, але були на 5,7 % або 106 грн меншими середнього показника в Україні [4].

Проте в середньому рівень оплати праці робітників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, був у 2,4 рази меншим вищезазначеного показника і становив 726 грн.

Причина такого становища – недосконалість механізму функціонування агропромислового виробництва, погіршення умов міжгалузевого обміну.

Шляхами підвищення доходів населення може бути регулювання цін на агропродовольчому ринку, розвиток інфраструктури ринку та скорочення посередників, розширення взаємодії між виробництвом, переробкою та реалізацією сільгосппродукції.

Висновки. Першим кроком до підвищення продуктивності праці та поліпшення мотивації праці є:

- забезпечення підтримки платоспроможного попиту працівників сільськогосподарської галузі на рівні відтворювального мінімуму оплати праці з метою призупинення спаду сільськогосподарського виробництва та демографічного виродження сільського населення;

- досягнення раціонального співвідношення оплати праці, підприємницького доходу;

- координація зростання оплати праці зі зростом продуктивності праці шляхом розширення дослідження проблеми, розробки методології та методики визначення продуктивності праці та її мотивації в сільському господарстві;

– удосконалення механізму взаємодії між усіма учасниками соціально-трудових відносин щодо досягнення збалансованості між продуктивністю праці та її оплатою на засадах підвищення відповідальності роботодавців за своєчасну виплату повного обсягу заробітної платні – як заходу відворонення її стимулюючої функції та підвищення рівня захисту прав найманих працівників.

Список літератури

1. Ушачев, И. Производительность и мотивация труда – важнейшие факторы экономического развития сельского хозяйства [Текст] / И. Ушачев // АПК: экономика, управление. – 2008. – № 1. – С. 2–10.
2. Гончаров, В. Концептуальні проблеми та шляхи підвищення ефективності праці в Україні [Текст] / В. Гончаров // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 2. – С. 33–36.
3. Тимошенко, И. Мотивация личности и человеческих ресурсов [Текст] / И. Тимошенко, А. Соснин. – К. : Европ. ун-т, 2002. – 576 с.
4. Україна у цифрах у 2008 році [Текст] : статистичний збірник / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Консультант, 2009. – 260 с.
5. Регіони України 2009 [Текст] : статистичний збірник / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2009. – 763 с.

Отримано 01.10.2010. ХДУХТ, Харків.
© М.В. Черкашина, І.В. Жарко, 2010.

УДК 336.22

О.В. Ілляшенко, канд. екон. наук (*Сєвєродонецьке відділення Інституту післядипломної освіти та дистанційного навчання Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*)

О.В. Жегус, канд. екон. наук, доц. (*ХДУХТ, Харків*)

СУТНІСНЕ ТРАКТУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ДЖЕРЕЛА КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ РІВНЯ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧИХ СИЛ

Проведено критичний аналіз поняття «потенціал», наведено класифікацію видів потенціалу, охарактеризовано основні риси потенціалу підприємства.

Осуществлен критический анализ понятия «потенциал», приведена классификация видов потенциала, охарактеризованы основные черты потенциала предприятия.

The concept of "potential" is analysed, the classification of types of potential is considered and the main features of the enterprise potential are described.